

## Kritische beschouwing van Rapport: Ervaringen van mensen met autisme, ouders en zorgverleners met ABA-behandelingen in Nederland, NAR 2024

Bibi Huskens<sup>1</sup>, Maayke van Galen<sup>2</sup>, Annemieke Zeijlemaker<sup>3</sup>, & Jacqueline Schenk<sup>4</sup>

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft het Nederlands Autisme Register (NAR) onderzoek gedaan naar de “Ervaringen van mensen met autisme, ouders en zorgverleners met ABA-behandelingen in Nederland” (NAR, 2024). Het rapport is begin april 2024 verschenen. De aanleiding voor dit rapport waren zorgwekkende klachten binnengekomen vanuit het LBVSO. Het Ministerie van VWS heeft vervolgens opdracht gegeven aan het NAR om de ervaringen met Applied Behavior Analysis (ABA) in Nederland te onderzoeken. Een terechte en zeer belangrijke vraag gezien de negatieve berichten in de media in de afgelopen jaren (NOS nieuws, 2024). De resultaten uit het huidige onderzoek hebben vergaande gevolgen, bijvoorbeeld de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) raadt ABA als behandeling voor kinderen en jongeren met autisme af. De LBVSO roept zelfs op tot een algeheel verbod op ABA.

We onderschrijven de noodzaak voor dit onderzoek, maar maken ons ernstig zorgen over de kwaliteit van de verzamelde gegevens, de conclusies die op basis van deze dataset zijn getrokken, en de mogelijke implicaties die deze conclusies zullen hebben voor de professionele ondersteuningspraktijk.

ABA, of toegepaste gedragsanalyse, is de wetenschap waarin tactieken die zijn afgeleid van gedragsprincipes, systematisch worden toegepast om sociaal belangrijk gedrag te verbeteren en waarin toegepast en experimenteel onderzoek wordt gedaan om de variabelen te identificeren die verantwoordelijk zijn voor gedragsverandering. (Cooper, Heron, & Heward, 2007, p. 20). ABA is dus geen methode of behandeling en ook geen therapie voor mensen met autisme, ABA is een wetenschappelijke discipline, waarbinnen internationaal al veel onderzoek naar gedaan is en effectief is gebleken, in bijv. het verbeteren van taal-, sociale- en communicatievaardigheden. De toepassingen zijn met name gericht op de verbetering van sociaal significant gedrag (Dillenburger & Keenan, 2009). Ook opvoeders/ouders/leerkrachten passen veel van de bij ABA behorende leerprincipes toe als onderdeel van de opvoeding van hun kind of leerling. Gedragsanalytische wetenschappers hebben talloze onderzoeken uitgevoerd om deze leermechanismen te identificeren en de leerprincipes te toetsen en toe te passen (Leaf et al., 2016). Gedragsanalisten (niet alleen binnen de toegepaste gedragsanalyse, maar bijvoorbeeld ook binnen de cognitieve gedragstherapie) gebruiken deze kennis om een verscheidenheid aan procedures en principes vorm te geven. Deze leerprincipes vinden toepassing binnen verschillende domeinen, waaronder de toegepaste gerontologie, kindergeneeskunde, sport psychologie, hersenletsel revalidatie, preventie kindermishandeling, onderwijs, milieu duurzaamheid, volksgezondheid, organisatorische gedragsmanagement, middelengebruik, geestelijke gezondheidszorg, en de psychologische en orthopedagogische praktijk waarbij individuen met ontwikkelingsstoornissen en autisme en hun sociale systeem ondersteund worden (Alligood & Gravina, 2020; Heward et al., 2022; Kazdin, 1975). Het rapport van het NAR richt zich op slecht één de vele toepassingen binnen ABA, namelijk op de ondersteuning van individuen met autisme en hun sociaal systeem.

---

<sup>1</sup> Dr. B. Huskens, BCBA

<sup>2</sup> M. van Galen, MSc, BCBA, Behavioral Science Institute, Radboud University Nijmegen

<sup>3</sup> A. Zeijlemaker, MSc, BCBA

<sup>4</sup> Dr. J. Schenk, Erasmus School of Social and Behavioural Sciences, Erasmus University Rotterdam

ABA is ontstaan in de jaren '60 en vergeleken met de huidige stand van handelen, onherkenbaar veranderd, ook wat betreft de toepassing van ABA bij individuen met autisme. Referenties naar inmiddels zeer verouderde toepassingen van ABA, zoals het werk van Lovaas van vier decennia geleden, is daarom niet langer passend binnen het huidige wetenschappelijke klimaat en de daarmee samenhangende evolutie binnen de toegepaste gedragsanalyse. Maar nog altijd met de belangrijke conceptuele focus op het begrijpen en verklaren van het operante gedrag van mensen in hun omgeving. De huidige discussie in Nederland over ABA is, internationaal gezien, dan ook geen nieuwe discussie binnen deze wetenschap. Vergelijkbaar met de reguliere opvoedingspraktijk van jeugdigen, is er ook in de professionele ondersteuning van individuen met bijv. autisme en hun sociale systeem middels ABA-principes, veel veranderd. Voortschrijdende wetenschappelijke inzichten, in bedoelde maar zeker ook onbedoelde effecten van bepaalde procedures (zoals extinctie) op niet alleen het gedrag, maar ook het mentale welzijn van cliënten, gecombineerd met veranderende maatschappelijke inzichten in opvoedings- en onderwijsdoelen, maakt dat de inzet en effecten van de concepten en principes die in het rapport onder de aandacht worden gebracht, geen valide afspiegeling zijn van de huidige manier van werken en ondersteuning door degelijk opgeleide ABA-professionals. Het gebruik maken van aversieve procedures of - stimuli als onderdeel van ondersteuning, waar veel van de gehoorde klachten in de media aan toe te schrijven zijn, maken geen deel (meer) uit van de huidige principes van kwalitatief hoogwaardige ABA-ondersteuning (Leaf et al., 2022).

Bovendien is het in strijd met een of meerdere van de ethische basisprincipes over professionele competentie en (eigen en collegiale) professionele en maatschappelijke verantwoordelijkheid van diverse beroepscode vanuit het NIP (Beroepscode NIP, 2024), de NVO (Beroepscode NVO, 2019) en die van de BCBA (Ethics code for behaviour analysts BCBA, 2020). Naast het feit dat deze (inter)nationaal erkende normen voor de klinische praktijk een belangrijke graadmeter zijn voor ethisch handelen, professioneel en competent blijven, geven deze ethische codes gedragsanalisten - net als andere, niet-gedragsanalytische professionals- handvatten om altijd vanuit het belang van het kind te werken, in de behandeling de juiste afweging omtrent de selectie van procedures te maken en in samenspraak met- en in wederzijdse goedkeuring van ouders en kind, een geïndividualiseerd behandelplan op te stellen en zo nodig bij te stellen met het oog op wat passend en zinvol is voor het kind. Dit in dialoog met ouders en betekenisvolle anderen. Deze ethische codes worden regelmatig herzien om up-to-date te blijven met de huidige literatuur en maatschappelijke ontwikkelingen. Gedragsanalisten hebben vanuit voorgenoemde ethische codes aandacht voor het aanleren van vaardigheden die waardevol zijn voor hun cliënten met als doel de kwaliteit van leven te verbeteren. De huidige focus richt zich dan ook met name op het aanleren van betekenisvolle vaardigheden, waarbij zoveel mogelijk de zelfredzaamheid van het individu vergroot wordt en er ruimte is voor sociale validiteit, instemming, keuze, en waardigheid (Mathur, Renz & Tarbox, 2024).

ABA heeft in de Verenigde Staten en in Canada een lange geschiedenis, waarbij deze in Noord-Amerika ook verankerd is in de wet met universitaire normen die voldoen aan nationaal- en staat gereguleerde certificering. In tegenstelling tot Noord-Amerika, is dit hele proces in Europa nog volop in ontwikkeling. Zo zijn er vanuit het Erasmus+ project, een coöperatieve samenwerking tussen universiteiten en maatschappelijke organisaties uit verschillende landen waaronder Nederland, bepaalde doelen opgesteld om te zorgen voor transparantie in de erkenning van vaardigheden en kwalificaties voor gedragsanalisten in Europa (Keenan et al., 2022). Inmiddels zijn er dan ook professionele normen opgesteld met uitgebreide standaardisaties (aangeduid met het Europees kwalificatiekader (EQF) en ook nationale kwalificatiekaders (NQFs), waaronder ook een NQF voor Nederland. In combinatie met opgestelde competentieprofielen voor entry-level en Master-niveau

gedragsanalisten, vormen de intellectual outputs van dit project een goede basis om in de toekomst verder te werken aan gedegen opleidingen en kwalificeringen voor gedragsanalisten in Nederland en Europa (EuroBa, 2024).

In het rapport (NAR, 2024) worden verschillende negatieve ervaringen met ABA gerapporteerd die zeer verontrustend zijn en getuigen van onethisch handelen. Hier wordt onder meer het uitschelden en lichamelijk straffen van kinderen genoemd. Deze klachten hebben betrekking op specifieke zorgorganisaties en/of het onprofessionele handelen van een individu en zijn zeer kwalijk te noemen. Deze handelwijze heeft echter niets met de principes van ABA te maken. Het wijst op niet-integer en onethisch handelen door specifieke behandelaren en/of zorginstellingen en is categorisch in strijd met het ethische en professionele gedrag dat van een gedragsanalist verwacht wordt. Het wijst op het gebrek aan kennis van ethisch verantwoord, professioneel handelen van individuele professionals of -organisaties, waardoor er schade is ontstaan aan cliënten en/of hun ouders en andere betrokkenen, maar ook het vertrouwen in de beroepsgroep heeft geschonden.

Het rapport besteedt veel aandacht aan de negatieve meningen van individuen zónder directe ervaring met ABA. Wereldwijd is bekend dat er misvattingen bestaan over ABA als gevolg van een gebrek aan bekendheid en gedegen kennis over ABA. Uit bestaand onderzoek blijkt dat een korte, training (90 minuten) over wat ABA nou eigenlijk precies is, de mening van individuen en groepen positief kan veranderen (Smyth, Reading, & McDowell, 2019). Hieruit blijkt eveneens dat onderzoek naar de mening van mensen zonder gedegen kennis over ABA, geen goede afspiegeling geeft over de effectiviteit van ABA alsmede over de ondervonden ervaring met ABA, maar juist een weergave is van een negatieve houding veelal voorkomend uit onvoldoende of onjuiste kennis binnen de samenleving.

In het rapport wordt ook gerefereerd naar literatuur wat zeer bekritiseerd is binnen de wetenschap, zoals bijvoorbeeld het artikel van Kupferstein (Leaf et al., 2018). Dit artikel is bekritiseerd vanwege de methodologische beperkingen van het onderzoek, o.a. door het gebruik van leidende, suggestieve vragen binnen een niet gevalideerde vragenlijst en onvolledige beschrijving van de interventies. Hierbij bestaat tevens het gevaar dat ouders, hulpverleners, beleidsmakers en de maatschappij gaan handelen en besluiten nemen op basis van een onjuist of achterhaald beeld. Dit kan juist veel schade berokken voor de vele betrokkenen die veel baat hebben bij ABA. Het huidig rapport van de NAR (2024) kan op dezelfde wijze bekritiseerd worden; de gebruikte vragenlijst is niet gevalideerd en de vragen zijn suggestief en getuigen van weinig kennis over ABA. Daarnaast staan de aantallen van de volwassenen met autisme met en zonder (directe) ABA-ervaring ver uit elkaar, respectievelijk  $n=36$  ten opzichte van  $n=908$ . De vraag is ook waarom de laatste groep, de individuen zonder ervaring met ABA meegenomen zijn in het onderzoek. Wat zeggen deze resultaten? Het geeft enkel een mening weer, die wellicht gefundeerd zijn op grond van misvattingen en een gebrek aan kennis over ABA, zoals weergegeven in de vorige alinea.

In het rapport van het NAR (2024) wordt een verband gelegd tussen meer angst, angstige gedragingen, tekenen van trauma of symptomen van PTSS en ABA-behandeling. De vraag is of een dergelijk causaal verband op deze manier getrokken mag worden op grond van deze anekdotische gegevens. Uit onderzoek blijkt dat volwassenen met autisme significant meer stress ervaren dan volwassenen zonder autisme en hebben volwassenen met autisme een verhoogd risico op comorbide angsten en depressies. Uit een systematische review en meta-analyse blijkt naar schatting 27% en 23% van de volwassenen met autisme, op enig moment te lijden aan cq angst of depressie, ten opzichte van 1-12% in de algemene populatie (Hollocks, Lerh, Maggiati, Meiser-Stedman, & Brugha, 2019). Er kan geen causaal verband gelegd worden met ABA-behandeling, op grond van de bevindingen in het onderhavige rapport.

Het normalisatieprincipe is eveneens veel besproken in relatie tot ABA. Het normalisatieprincipe houdt in dat voor alle mensen, inclusief mensen met bijv. autisme, levenspatronen en dagelijkse levensomstandigheden beschikbaar worden gemaakt die zo dicht mogelijk bij de omstandigheden en manieren van leven of de samenleving liggen (Ryan & Thomas, 1987). Het dominante theoretische kader van ondersteuning en beleid m.b.t. mensen met o.a. autisme was vanaf de jaren '60 tot en met tenminste de jaren '90 normalisatie; een normatieve theorie met als doel het teweegbrengen van verandering; negatieve percepties verminderen en de ondersteuning van mensen met bijv. autisme te verbeteren. Er bestaan vele definities van het concept normalisatie, maar de gemene deler is dat de behoeften van mensen met bijv. autisme, in essentie dezelfde zijn als die van mensen zonder autisme, met het verschil dat mensen met autisme misschien in de omgeving waarin zij functioneren en zich ontwikkelen, niet (volledig) zelfstandig of onafhankelijk aan hun behoeften kunnen voldoen. (Ryan & Thomas, 1987). Echter, de perceptie van normalisatie van mensen met autisme te zien als een plan of doel om mensen met -in dit geval- autisme te veranderen om ze meer op "typische" mensen te laten lijken, is een zeer lastige. Het zich beroepen op autisme-essentiële kenmerken roept de vraag op welke essentiële of speciale kenmerken er worden bedoeld, en -in het bijzonder, welke autisme-essentiële gedragingen ABA-professionals dan zouden willen veranderen? Mogelijk wordt er verwezen naar gedragingen zoals zelfstimulatie; het idee van het afleren of moeten onderdrukken van bijv. verhoogde vocalisaties, hand fladderen of rocken, waar niemand schade door ondervindt, maar juist een emotieregulerende functie heeft, is inmiddels achterhaald als een gedrag dat zou moeten worden afgeleerd. In algemene zin echter, zou men wat langer moeten stilstaan bij het concept normalisering. Om te kunnen functioneren in hedendaagse westerse samenlevingen moeten *alle* individuen, met en zonder autisme, tot op zekere hoogte sociale normen onderschrijven en zich hieraan conformeren (Burkitt, 2008) om bijv. lonend werk te doen, hechte vriendschappen te hebben, lief te hebben, of geliefd te zijn (Rogers, 2011). De stelling dat "weten wie wie is, processen met zich meebrengt van classificatie en interpretatie die criteria van gelijkheid en verschil met zich meebrengen" (Jenkins, 2008, p. 23), is een proces dat onvermijdelijk leidt tot de vorming van in/out-groepen (Foley, 2016). De theorie over het "double empathy problem" (Milton, Gurbuz, & López (2022) suggereert dat wanneer mensen met zeer verschillende ervaringen met en percepties van de wereld met elkaar interageren, ze moeite zullen hebben om zich in elkaar in te leven en elkaar te begrijpen. Dit wordt mogelijk verergerd door verschillen in taalgebruik en -begrip. Dit dubbele empathie probleem vraagt om blijvende dialoog tussen mensen met en zonder autisme. Dus ook tussen mensen met autisme en ABA-professionals (Dillenburger & Keenan, 2023). Onjuiste interpretaties van het concept van normalisatie (als in, het moeten veranderen of onderdrukken van eigen identiteit) is niet verwijtbaar richting ABA: in tegendeel, ABA en ABA-professionals streven naar het bevorderen van participatie, gelijke rechten, gelijkwaardigheid en waardering, en respectvolle benadering van mensen met autisme in de samenleving.

De roep op een verbod op ABA wordt de laatste tijd geuit. De vraag is waar gaat het om en wat zou er dan precies verboden moeten worden? Naar onze mening gaat het niet om ABA als wetenschap maar om het onethisch handelen van een aantal professionals. Om een vergelijking te trekken, als bijvoorbeeld een arts onethisch handelt, wordt niet de medische wetenschap verboden, maar de betreffende arts via het medisch tuchtcollege ter verantwoording geroepen en wordt het toezicht verbeterd. Waarom wordt dit advies niet geuit in het rapport? Deze oproep tot een verbod op ABA ontstaat mede door de misconcepties die bestaan, dan wel percepties over verouderde toepassingen, over wat ABA wel of niet is, over de schijnbare eenvoud van het toepassen van operante gedragsmechanismen, over ABA-professionals, door mensen met en zonder ABA ervaring. In plaats van een wetenschap te bekritisieren die wereldwijd erkend is als effectief, is het passender de kern van het probleem in Nederland te achterhalen en daar acties op uit te zetten. Er is een grote vraag onder ouders en zorgprofessionals naar een kwaliteitsregister en beschermde titels of kwalificaties voor ABA-zorgprofessionals. Verschillende professionals hebben zich al georganiseerd en acties

uitgezet om hier stappen in te zetten. Zo is er vanuit het Erasmus+ project een basis gelegd ten aanzien van competentieprofielen voor passende opleidingen en zijn de NQFs/EQFs opgesteld als kwalificatiekaders. Verder zijn ABA-professionals bezig met het opzetten van een beroepsvereniging, Dutch Association Behavior Analysis (DABA), om dit verder vorm te gaan geven. Naar onze mening zijn dit belangrijke initiatieven, die met de steun vanuit de overheid, het zorglandschap in Nederland ten goede zullen komen en zou hier de focus op moeten liggen.

## **Conclusie**

Het rapport “Ervaringen van mensen met autisme, ouders en zorgverleners met ABA-behandelingen in Nederland” (NAR, 2024) geeft aan dat er verdeeldheid is in Nederland over ABA. Er wordt melding gedaan van klachten over niet-integer en onethisch handelen van een aantal professionals en zorginstanties. Deze misstanden vragen ons inziens om (1) een continue en constructieve dialoog tussen mensen met autisme, hun ouders, andere stakeholders en (ABA)zorgprofessionals, (2) een verdere, gezamenlijke doorontwikkeling van de ABA beroepsvereniging (DABA) en (3) de gezamenlijke ontwikkeling van **een gedegen en erkende** opleiding in Nederland, kwaliteitskaders met gereguleerd toezicht.

## Referenties

- Alligood, C. A., & Gravina, N. E. (2020). Branching out: finding success in new areas of practice. *Behavior Analysis in Practice*, 14(1), 283–289. <https://doi.org/10.1007/s40617-020-00483-2>
- BACB (2020). Ethics Code for Behavior Analysts. Geraadpleegd op 24 april 2024 van <https://www.bacb.com/wp-content/uploads/2022/01/Ethics-Code-for-Behavior-Analysts230119-a.pdf>.
- Burkitt, I. (2008) *Social Selves: Theories of Self and Society*. Second Edition ed. London: Sage
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). Applied Behavior Analysis. *Applied Behavior Analysis*, 2(2), 2–46. <https://doi.org/10.1037/13937-004>
- Dillenburger, K. & Keenan, M. (2009). None of the As in ABA stand for autism: Dispelling the myths. *Journal of Intellectual Developmental Disability*, 34(2), 193-195.
- Dillenburger, K., & Keenan, M. (2023). Autism and Behavior Analysis: From Dissonance to Dialogue. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 15(3), 199–208.
- EuroBa (2024). Erasmus+ in Europa: Ondersteuning van Europese gedragsanalisten door het ontwikkelen van beroepskwalificaties en – opleidingen. Geraadpleegd op 19 april 2024 van <http://euroba.org/nl/>.
- Foley, S. (2016): Normalisation and its discontents: Continuing conceptual confusion over theory/praxis issues regarding the empowerment of people with intellectual disability, *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 41(2), 177-185. <http://dx.doi.org/10.3109/13668250.2016.1153053>
- Heward, W.L., Critchfield, T.S., Reed, D.D. et al. (2022). ABA from A to Z: Behavior Science Applied to 350 Domains of Socially Significant Behavior. *Perspect Behav Sci* 45, 327–359. <https://doi.org/10.1007/s40614-022-00336-z>
- Hollocks, M.J., Lerh, J.W., Magiati, I., Meiser-Stedman, R., & Brugha, T.S. (2019). Anxiety and depression in adults with autism spectrum disorder: a systematic review and meta-analysis. *Psychological Medicine*, 49(4), 559-572. <https://doi.org/10.1017/S0033291718002283>
- Jenkins, R. (2008). *Social identity* (3rd ed.). London, UK: Routledge.
- Jonkman, K., den Hartog, C., Sloot, B., Scheeren, A., & Begeer, S. (2024). Ervaringen van mensen met autisme, ouders en zorgverleners met ABA-behandelingen in Nederland. Nederlands Autisme Register (NAR) in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).
- Kazdin A. E. (1975). The impact of applied behavior analysis on diverse areas of research. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 8(2), 213–229. <https://doi.org/10.1901/jaba.1975.8-213>
- Keenan, M., Dillenburger, K., Konrad, M. H., Debetencourt, N., Vuksan, R., Kourea, L., Pancocha, K., Kingsdorf, S., Brandtberg, H. J., Ozkan, N., Abdelnour, H., Da Costa-Meranda, M., Schuldt, S., Mellon, R., Herman, A., Tennyson, A., Ayvazo, S., Moderato, P., Attard, N., Schenk, J., ... Gallagher, S. (2022). Professional Development of Behavior Analysts in Europe: A Snapshot for 21 Countries. *Behavior Analysis in Practice*, 16(3), 1–21. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s40617-022-00754-0>
- Leaf, J. B., Cihon, J. H., Leaf, R., McEachin, J., Liu, N., Russell, N., Unumb, L., Shapiro, S., & Khosrowshahi, D. (2022). Concerns About ABA-Based Intervention: An Evaluation and Recommendations. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(6), 2838–2853. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-05137-y>
- Leaf, J. B., Leaf, R., McEachin, J., Taubman, M., Ala'i-Rosales, S., Ross, R. K., Smith, T., & Weiss, M. J. (2016). Applied Behavior Analysis is a science and, therefore, progressive. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(2), 720–731. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2591-6>

- Leaf, J.B., Ross, R., Cihon, J., & Weiss, M. J. (2018). Evaluating Kupferstein's claims of the relationship of behavioral intervention to PTSS for individuals with autism. *Advances in Autism*, 4(3), 122-129. 10.1108/AIA-02-2018-0007.
- Mathur, S. K., Renz, E., & Tarbox, J. (2024). Affirming neurodiversity within applied behavior analysis. *Behavior Analysis in Practice*. Advance online publication.
- Milton, D., Gurbuz, E., & López, B. (2022). The 'double empathy problem': Ten years on. *Autism*, 26(8), 1901-1903. <https://doi.org/10.1177/13623613221129123>
- Nederlands Instituut van Psychologen (2024). Beroepscode voor Psychologen.
- NIP (2024). Beroepscode voor psychologen. Geraadpleegd op 24 april 2024 van [https://psynip.nl/wp-content/uploads/pdfs/NIP\\_beroepscode\\_maart\\_2024\\_def.pdf](https://psynip.nl/wp-content/uploads/pdfs/NIP_beroepscode_maart_2024_def.pdf)
- NOS nieuws (2024). Autismevereniging raadt omstrede behandeling af na nieuw rapport. Geraadpleegd op 24 april 2024 van <https://nos.nl/artikel/2516504-autismevereniging-raadt-omstrede-behandeling-af-na-nieuw-rapport>.
- NVO (2021). Beroepscode van de NVO. Geraadpleegd op 24 april 2024 van <https://assets-eu-01.kc-usercontent.com/60b23ece-2ca8-01ae-7371-d7d0624a1f31/981ce335-61eb-45e6-ba0b-22c655023cf0/NVO%20Beroepscode%20editie%20sept%202021%20%28interactieve%20pdf%29.pdf>.
- Rogers, W. S. (2011). *Social Psychology* (2nd ed.). Maidenhead, UK: Open University Press.
- Ryan, J., & Thomas, F. (1987). *The Politics of Mental Handicap*. London: Free Association Books.
- Smyth, S., Reading, B. E., & McDowell, C. (2019). The impact of staff training on special educational needs professionals' attitudes toward and understanding of applied behavior analysis. *Journal of Intellectual Disabilities*: 23(4), 541–551. <https://doi.org/10.1177/1744629517739160>

---

<sup>i</sup> Correspondentie-adres: maayke.vangalen@ru.nl